

ปกิณก:

PIERRE FAUCHARD Ancien Maitre Chirurgien-Dentiste, Seigneur du Grand-Menil

.....

ปีแยร์ ฟอว์ชาร์
อองเซียง แฌร์ ซีรูเซียง - ดองติสต์
แซนเดอ ดู กรอง เมอนิล

ไพรัช ธีรวรางกูร*

ปิแยร์ ฟอว์ซาร์ อองเซียง แมร์ ชิรุเซียง - ดองติสต์ แขนงอ กุ กรอง เมอนีล

เบื้องต้นเป็นภาพเขียนของปิแยร์ ฟอว์ซาร์บิดาของ ทันตแพทย์แผนปัจจุบันจากความทรงจำในอดีตใน หนังสือ ปิแยร์ ฟอว์ซาร์ เซอเจอน- เดนทิสต์ (*Pierre Fauchard Surgeon-Dentist*) โดย ทันตแพทย์เบิร์น ฮาร์ด ดับบลิว ไวน์เบอร์เกอร์ (Bernhard W. Weinberger, D.D.S.) จัดพิมพ์โดย ปิแยร์ ฟอว์ซาร์ อะคาเดมี มินเนอาโพลิส มินเนโซต้า 1944 (*Pierre Fauchard Academy, Minneapolis, Minnesota. 1944*)

ภาพนี้จัดทำขึ้นใหม่จาก ภาพเขียน ของ ปิแยร์ ฟอว์ซาร์ ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของ โทมัส ดับบลิว อีแวน มิวเซียม แอนด์ เดนทัล อินสติติว สกูล ออฟ เดนทิสทรี ยูนิเวอซิตี ออฟ เพนซิลวาเนีย (Thomas W. Evans Museum and Dental Institute School of Dentistry, University of Pennsylvania) จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการ ระลึกถึงการเสียชีวิตครบสองร้อยปีของบิดาของ ทันตแพทย์แผนปัจจุบัน

ปิแยร์ ฟอว์ซาร์ เป็นคนแรกที่ริเริ่มวิชาว่าด้วยโรค ของฟัน และเป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นผู้ก่อตั้งวิชาชีพ ทันตกรรมแผนปัจจุบันและวิทยาสาส์ทันตแพทย์ เกิดที่ เมืองบริตตานีประเทศฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1678 ประวัติในช่วงเยาว์วัยไม่เด่นชัดนัก

การศึกษาทางทันตกรรมในระยะต้นนั้นเริ่มจาก การเป็นลูกมือฝึกหัดของเอ็ม อเล็กซ์ ซอง โปเตอเลอเร (M. Alexandre Poteleret) ศัลยแพทย์ในกองทัพเรือ ซึ่งเป็นผู้ชำนาญโรคในช่องปาก เมื่อ ฟอว์ซาร์ มีอายุได้ 15 ปี ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนศัลยแพทย์ ในหน่วย สาธารณสุขบ้ำบัต กองทัพเรือฝรั่งเศส ภายใต้การดูแลของ ฌอง บัปติส กอลแบร์ (Jean Baptiste Colbert)

รัฐมนตรีกระทรวงการทหารเรือ ขณะนั้นโรคเลือดออก ตามไรฟันระบาดในกลุ่มทหารเรือที่ใช้ชีวิตอยู่บนเรือ นานๆ การทำงานในกองทัพเรือ 3 ปี ทำให้เขามีโอกาส ช่วยศัลยแพทย์รักษาโรคในช่องปากและฟัน

จากภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยของครอบครัว ทำให้เขาเลิกเป็นศัลยแพทย์ทั่วไป และหันมาทำงานด้าน ทันตกรรมแทนโดยตั้งรกรากที่เมืององแฌ (Angers) และประกาศตนเป็นศัลยแพทย์ทางทันตกรรม (Surgeon-dentist) เขาได้ขยายกิจการไปยังเมืองอื่นๆ ที่ ขาดแคลนการบริการทางทันตกรรม เช่น ตูร์ (Tours) แรนน (Rennes) และนองท์ (Nantes) ความสามารถ ใน การอุดฟัน การผ่าตัดเนื้องอก และขจัดหินน้ำลาย โดยใช้เครื่องมือที่มีอยู่ในขณะนั้นทำให้เขามีชื่อเสียงและมีฐานะดี

ในปี ค.ศ. 1719 เมื่ออายุ 41 ปี เขาได้ย้ายไปอยู่ที่ เมืองปารีส ณ ที่นั้นเขาได้มีโอกาสแสดงความสามารถ พิเศษและทักษะบ่อยครั้ง แพทย์ทั่วไป ศัลยแพทย์และ ทันตแพทย์ที่โด่งดังในสมัยนั้น 19 ท่านมักขอปรึกษาหรือ ส่งผู้ป่วยให้รักษาในปี ค.ศ. 1725 วิทยาลัยศัลยแพทย์ เชิญเขาเป็นปรึกษา วิทยาลัยศัลยแพทย์ของแซงต์คอม (Surgical College of St. Come) ได้เชิญให้เขาชี้แนะ การผ่าตัดเหงือกผู้ป่วยรายหนึ่งที่มีเนื้องอกชนิดมีแผล ซึ่งศัลยแพทย์ทั่วไปไม่กล้าทำการเสนอความคิดเห็นและ การรักษาที่ได้ผลดี ทำให้เขาได้รับความนับถือและไว้ วางใจ

ฟอว์ซาร์ ได้แต่งตำราทางวิทยาการทันตแพทย์- ศาสตร์เล่มแรกให้กับผู้ร่วมงานของเขาหนังสือดังกล่าวชื่อ เลอ ชิรุเซียง ดองติสต์ แทรทเต เด ดองท์ (Le Chirurgien dentiste, ou Traite des dents) ซึ่งแปลว่า ศัลยแพทย์

ทางทันตกรรม คู่มือทันตกรรม ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1728 จำนวน 2 เล่ม ในสมัยนั้นไม่มีการตีพิมพ์บทความทางทันตกรรมใดๆ ทั้งนี้เพราะทันตแพทย์ถือว่าวิชาทางทันตกรรมเป็นความลับ ต่างหวงแหนและปกปิดซึ่งกันและกัน ในบทนำของหนังสือเขาได้แสดงความคิดว่า “ข้าพเจ้าให้ผลผลิตจากแรงงานของข้าพเจ้าแก่โลกนี้ และหวังว่าผลผลิตนี้จะเป็นประโยชน์กับผู้ที่ดำเนินวิชาชีพทันตแพทย์ต่อไป” มีหลายท่านได้ถือเป็นแบบอย่างและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน หนังสือเล่มแรกได้กล่าวถึงการรักษารากฟันพื้นฐานทางทันตกรรม อาทิเช่น กายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา และพยาธิวิทยาของฟัน พร้อมทั้งประวัติศาสตร์การรักษา เล่มที่ 2 ได้กล่าวถึงวิธีการผ่าตัด การใช้เครื่องมือ และสุดท้ายคือ ทันตกรรมประดิษฐ์

เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “ฟันผุ” (caries) และได้แย้งความคิดที่ว่าฟันผุเกิดจากตัวหนอน เขาเป็นคนแรกที่ทำการศึกษาซากกรรไกร ทำสะพานฟัน และคำนึงถึงฟันที่เป็นหลักยึด นอกจากนี้ยังเป็นคนแรกที่เปลี่ยนรูปแบบการถอนฟันโดยผู้ป่วยนั่งกับพื้นมาเป็นการถอนฟันโดยผู้ป่วยนั่งบนเก้าอี้กระตุ้นเตือนผู้ป่วย โดยเฉพาะหญิงมีครรภ์และผู้ที่เป็นมารดาให้รักษาความสะอาดในช่องปาก เน้นถึงการใส่ฟันว่าเป็นศิลปะที่ต้องทำให้เหมือนธรรมชาติมากที่สุด และได้นำประสบการณ์การทำงานมาใช้สนับสนุนการศึกษาให้ก้าวไกล นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้สังคมที่เข้มงวดในเรื่องมาตรฐานการรักษาฟัน

ในบทแรกของหนังสือได้มีการบรรยายอย่างพิสดารถึงโครงสร้างและตำแหน่งของฟัน รากฟันและกระดูกรองรับฟัน ความผิดปกติของฟันมาแต่กำเนิด คลองรากฟันพร้อมทั้งเส้นเลือดและเส้นประสาทที่มาเลี้ยงฟัน

ฟอร์ซาร์ได้ทำการค้นคว้าศึกษางานเป็นจำนวนมาก เขามีความเห็นขัดแย้งเรื่องตัวหนอนเป็นสาเหตุของฟันผุ และปวดฟัน ท่านได้ศึกษาคราบจากรอยผุของฟันที่เพิ่งถอนโดยกล้องจุลทรรศน์ ผลสรุปไม่พบตัวหนอนตามที่เข้าใจกัน เขาเชื่อว่าฟันผุเกิดจากภายใน เพราะว่าเคลือบฟันและส่วนนอกของฟันยังไม่เปลี่ยนแปลง เขาแนะนำการแก้ไขปัญหาฟันงอกยากด้วยการกรีดเหงือก (lan-

cing) โดยทำรอยกรีดธรรมดาในฟันตัดและฟันเขี้ยว ส่วน ฟันกรามให้ทำรอยกรีดเป็นเส้นทแยง 2 เส้นตัดกัน

เขาได้กล่าวถึงสาเหตุภายนอกของการเกิดฟันผุ การเป่า การใช้ตะไบที่ไม่ถูกต้อง การใช้กรด การผันแปรของน้ำลาย การกระตุ้นจากความร้อนความเย็นของอาหารและเครื่องดื่ม หรือจากการกินอาหารบางชนิด เขาย้ำว่า “การไม่ทำความสะอาดฟันหรือทำความสะอาดฟันไม่เพียงพอเป็นสาเหตุของโรคฟันซึ่งทำลายฟัน”

ฟอร์ซาร์ ได้อ้างถึงตัวอย่างอาการปวดจากฟันที่ส่งผ่านไปยังอวัยวะอื่น ซึ่งสามารถระงับได้ด้วยการถอนฟันหรือวิธีการอื่นที่เหมาะสม การปวดหู การปวดศีรษะ มักเป็นสาเหตุจากฟันผุด้วย

เขาไม่เห็นด้วยกับการรักษาฟันที่ปวดด้วยการกัดรูผุด้วยกรดซิลฟูริก เพราะกรดที่ไหลซึมไปยังเหงือกอาจทำให้เหงือกได้รับอันตรายได้

เขาได้เสนอสูตรของยาสีฟันหลายชนิดในรูปของยาป้ายลิ้นผสมน้ำตาล (electuaries) ยาสีฟันชนิดขี้ผึ้งยา (balsam) ยาสีฟันชนิดผง และน้ำยาบ้วนปาก น้ำยาบ้วนปากของเขาประกอบด้วยแอลกอฮอล์ชนิดอ่อนๆ ผสมด้วยส่วนผสมของเครื่องเทศ ยางไม้และสารส้ม โดยแนะนำให้ผู้ป่วยบ้วนปากด้วยน้ำยาบ้วนปาก 1 ช้อนชาต่อน้ำหนึ่งแก้ว

ฟอร์ซาร์ เป็นผู้หนึ่งที่มีศิลปะในการถอนฟันอย่างมากโดยใช้เครื่องมือธรรมดาที่มีอยู่ในขณะนั้นเขากล่าวว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมี ทักษะ ประสบการณ์ ความมุ่งมั่น รู้ทฤษฎีอย่างถ่องแท้ และมีหลักการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยให้สามารถตัดสินใจว่าผู้ป่วยรายใดควรได้รับการผ่าตัด รายใดควรเลื่อนนัด ตลอดจนควรหลีกเลี่ยงการผ่าตัดในรายใดบ้าง เขามีความพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ผู้ป่วยได้รับการตรวจอาการอย่างละเอียดในตำแหน่งและท่าทางที่เหมาะสม

ในปี ค.ศ.1723 เขาเป็นคนแรกที่ทำกรจัดฟันแก้ไขเป็นระเบียบสวยงามด้วยวิธีการขยายขากรรไกรของผู้ป่วยอย่างมีหลักการและน่าทึ่ง เขายกตัวอย่างการรักษาผู้ป่วย 12 รายที่มีฟันขึ้นไม่เป็นระเบียบจนได้รับผลพึงพอใจตามระยะเวลาที่เหมาะสม เขากล่าวว่าฟันเด็กเล็กรักษาให้เป็นระเบียบดีกว่าเด็กโต เพราะว่ารากฟันไม่ยาว

ใหญ่และอวัยวะรอบรากฟันก็อ่อนกว่า ผู้ป่วยที่มีอายุมาก ต้องใช้เวลามากกว่าจึงสำเร็จ การใช้ *pelican* ถ่างฟัน สามารถลดเวลาเหลือเพียง 2-3 ชั่วโมง ซึ่งแต่ก่อนต้องใช้เวลาเป็นเดือนที่ใช้ *band* หรือ *wax threads*

ฟอว์ซาร์ ไม่เห็นด้วยกับการถอนฟันน้ำนมก่อนเวลาอันควรในผู้ป่วยเด็ก เพราะจะทำให้ฟันแท้ที่อยู่ใต้ ฟันน้ำนมไม่สามารถขึ้นมาแทนที่ ในบางกรณีอาจต้องถอนฟันน้ำนมเพื่อช่วยให้ฟันแท้ขึ้นได้ แต่เขาคิดว่า การถอนฟันน้ำนมก่อนเวลาจะเกิดผลร้ายมากกว่าผลดี

โรคปริทันต์ (*pyorrhea alveolaris*) เป็นโรคที่รู้จักกันมานานแล้ว โดยมีผลต่อเหงือกและกระดูกเบ้าฟัน โดยไม่มีผลต่ออวัยวะอื่นของร่างกาย เขากล่าวว่า การถอนฟันที่มีปัญหาออกจะทำให้หายจากโรค แต่สามารถป้องกันการสูญเสียฟันซี่นั้นได้โดยการรักษาความสะอาดให้มาก การกรีดเหงือกเมื่อจำเป็น และการดูแลเหงือกอย่างแรงทุกวันด้วยปลายนิ้วมือที่จุ่มด้วยยาที่มีฤทธิ์กัดเหงือก หรือน้ำยาบ้วนปากที่ทำให้เหงือกแห้งจะช่วยลดอาการเหงือกบวมได้ ที่สำคัญคือ ต้องบ้วนปากอย่างดีหลังอาหารทุกมื้อด้วยเหล้าไวน์ผสมกับน้ำแล้วใช้มือนวดเพื่อไล่หนองออกจากเหงือก จะเห็นได้ว่าหลักการอันฉลาดของเขายังคงใช้กันมาจนทุกวันนี้

ฟอว์ซาร์ ได้กล่าวถึงเครื่องมือสองชนิดที่ใช้อุดฟัน คือตะไบ (*file*) เพื่อขจัดฟันผุ และเครื่องมือหมุนเพื่อขยายและเอาสิ่งเน่าเปื่อยออก เครื่องมือที่ใช้อุดฟันด้วยตะกั่วจะต้องมีความแข็งแรงที่สุด ทั้งนี้เพราะต้องออกแรงกดให้ตะกั่วไหลไปทุกทิศทาง ดังนั้น เครื่องมือจึงต้องมีด้ามที่เหมาะสมและแข็งแรงเขาไม่ได้ต่อต้านการใช้ทองในการอุดฟัน แต่แนะนำให้ใช้ดีบุกหรือตะกั่วเพราะสามารถยึดติดกับผนังของรูฟันได้ดีและมีอันตรายน้อยกว่า และป้องกันถูกทำลายต่อเนื่องในอนาคต

เขาได้บันทึกไว้ว่า ในการเตรียมรูฟันให้พร้อมสำหรับอุดฟันนั้น บางครั้งก็ไม่สามารถเอาส่วนผุที่อยู่เหนือโพรงประสาทออกให้หมดในทีเดียว เพราะต้องหลีกเลี่ยงเครื่องมือถูกเนื้อเยื่อในโพรงประสาทฟันอันจะทำให้เกิดอาการปวดและมีเลือดไหลเป็นจุดเล็กๆ ในกรณีเช่นนี้ ท่านแนะนำให้อุดฟันทันที การซักซ้าหรือชะลอไว้ อาจทำให้เกิดการอักเสบและปวดฟันอย่างรุนแรงตามมา ซึ่ง

จำเป็นต้องเอาตะกั่วออกหรือถอนฟันในที่สุด

ในเรื่องการใส่ฟันปลอม เขามีทักษะมากในการใส่ฟันปลอมและเสนอแนวความคิดเห็นมากมายซึ่งใช้เป็นแนวทางการพัฒนาทันตกรรมสาขานี้ การทำฟันปลอมในสมัยนั้นทำแบบง่าย ๆ และดูโบราณ ทำเสร็จก็สามารถใส่ฟันปลอมบนแก้อีทำฟันได้เลย วัสดุที่ใช้ทำฟันปลอมมี 2 อย่าง คือ ฟันมนุษย์และฟันวัลรัส (*Walrus*) เพราะฟันทั้งสองชนิดนี้มีเคลือบฟันที่สวยงามและมีความคงทนกว่าฟันประเภทอื่น ท่านได้ให้รายละเอียดอย่างมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกฟันว่า “ภายหลังการขูดหรืออิกวิธีหนึ่ง คือรักษาฟันซี่นั้นแล้ววางฟันซี่นั้นกลับเข้าไปในขากรรไกรจะเห็นว่า ฟันเจริญอย่างรวดเร็วขึ้นอีกครั้ง” (แต่ไม่ได้กล่าวว่า การขูด และ รักษา ด้วยอะไร) เขายังได้กล่าวว่า “เป็นไปได้อย่างมากที่นำฟันจากบุคคลหนึ่งไปปลูกในขากรรไกรของอีกบุคคลหนึ่งโดยที่มีความสำเร็จสูงมาก” เขาได้กล่าวอีกว่า ฟันปลอมหรือสิ่งประดิษฐ์ที่มัดหรือทำให้ติดแน่นกับฟันหลักด้วยทองสามารถอยู่ได้นานถึง 15-20 ปี โดยไม่หลุด ขณะที่สมัยนั้นฟันปลอมจะมัดด้วยเส้นด้ายเคลือบขี้ผึ้ง (*waxed linen*) หรือเส้นไหมจะอยู่ได้ระยะสั้น ๆ เท่านั้น หลักการสิ่งประดิษฐ์อันชาญฉลาดนี้ยังคงใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวถึงการเคลือบสีฟันปลอม ฟอว์ซาร์ คิดว่าน่าจะหาสิ่งเคลือบฟันปลอมที่มีความสวยงามเหมือนฟัน และรักษาสภาพของสีเหงือกไว้ เขาได้ปรึกษาผู้ผลิต แต่ไม่มีผู้ใดคิดที่จะทำเคลือบสีฟันปลอมให้

หนังสือของฟอว์ซาร์ได้ใช้กันอย่างแพร่หลายนานมากกว่าศตวรรษ แม้กระทั่งในปัจจุบันแนวคิดและประสบการณ์ของเขายังคงถูกนำมาพูดถึงและถกเถียงกันด้วยความเคารพ หลักการของเขามีว่า วิชาความรู้ควรนำมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อกระตุ้นผู้อื่นโดยการบรรยาย การเขียนตำราและบทความ

ฟอว์ซาร์ นอกจากจะมีชื่อเสียงแล้ว ยังเป็นผู้มีโชคเกี่ยวกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ อีกมาก ขณะที่มียุได้ 56 ปี เขาสามารถซื้อที่ดินที่เรียกกันว่า “เดอกรอง เมอนีล” (*de Grand Menil*) ใกล้กับเมืองออร์เซย์ (*Orsay*) ในวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1734 เขากลายเป็น “แซนเมอ ดูกรอง เมอนีล” (*Seigneur du Grand-Menil*) และกลายเป็น

บุคคลสังคมชั้นสูงของสมัยนั้น คฤหาสน์ของเขายังคงปรากฏสืบทอดถึงทายาทของเขาจนกระทั่งปี ค.ศ. 1920 คฤหาสน์จึงถูกขายไปวงการวิชาชีพทันตแพทย์ต่างเสียใจที่ไม่เคยรู้คุณค่าของคฤหาสน์ดังกล่าวจนกระทั่งถูกขายไป คฤหาสน์หลังนี้เหมาะสมที่จะเป็นปูชนียสถานสำหรับฟอว์ชาร์

จากบทความของดาเกน (Dagen) กล่าวว่า ฟอว์ชาร์ ได้แต่งงานถึงสามครั้ง ไม่มีการบันทึกสำหรับการแต่งงาน ครั้งแรก การแต่งงานครั้งที่สองเกิดขึ้นเมื่อเขามีอายุ 51 ปี โดยแต่งงานกับ เอลิซาเบท กิเยแมท เชอแมง (Elizabeth Guillemette Chemin) เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1729 หล่อนเป็นบุตรของ ปีแยร์ เชอแมง (Pierre Chemin) อดีตสมาชิกสภาเทศบาล (Royal counsellor) เมืองแรนน์ มีบุตรด้วยกันสองคน คนหนึ่งเสียชีวิตไป บุตรชายชื่อ ฌอง บัปติส (Jean Baptiste) เกิดในปี ค.ศ. 1737 และภริยาคนที่สองของท่านเสียชีวิตไปเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ. 1739 อีกแปดปีต่อมา ในปี ค.ศ. 1747 ในขณะที่เขามีอายุ 69 ปี ได้แต่งงานเป็นครั้งที่สามกับ ลูอิต รุสเชอโล (Louise Rousselot) ซึ่งมีอายุยืนกว่าเขามาก ทั้งสองได้แยกทางกันภายหลังแต่งงานสี่ ปีเพราะปัญหาทางการเงินที่ลำบากขัดสน

ปีแยร์ ฟอว์ชาร์ ได้เสียชีวิตในกรุงปารีส เมื่อวันที่ 21 มีนาคม ค.ศ. 1761 อายุรวมได้ 83 ปี ร่างของ เขาถูกฝังไว้ที่โบสถ์แซนต์คอม เอ ดาเมียง (Church of St. Come et Damiens) ใกล้กับบิตามาร์ดา เพื่อนๆ และใกล้กับโรงเรียนศัลยแพทย์

เขาเป็นทันตแพทย์ที่อยู่ในความทรงจำของผู้คนตลอดมา เป็นที่เคารพนับถือในความเชี่ยวชาญสาขาทันตแพทยศาสตร์ และความพยายามในการยกฐานะทันตแพทยศาสตร์จากอาชีพช่างฝีมือ (craftman) มาเป็นวิชาชีพทันตแพทย์ที่น่านับถือ

บทความนี้นับเป็นสิ่งช่วยให้เราชาวทันตแพทย์ทั้งหลายได้ระลึกถึงและเป็นหนี้บุญคุณอย่างสูงต่อปีแยร์ ฟอว์ชาร์ หากไม่ได้อ่านเรื่องนี้มีน้อยคนนักที่จะทราบและระลึกถึงอดีตอันเป็นประวัติศาสตร์ซึ่งย้อนเหตุการณ์เมื่อ 243 ปี ว่ามีบุคคลท่านหนึ่งที่มีฝีมือ มุ่งมั่น จริงจังอดทน ค้นคิด ดัดแปลง จากวิธีการง่ายๆ แบบธรรมชาติ เพื่อหาทางพัฒนาการที่เหมาะสมกว่าดีกว่าอย่างก้าวหน้า ท่านได้พัฒนาหลักการรักษา แต่งตำรา อย่างไม่ปิดบังความรู้ที่ควรจะหวงแหน และได้แง่คิดสุดท้ายคือความมั่งคั่งที่เกิดมาแล้วก็สลายไปในที่สุด นับเป็นบุคคลแรกที่วงการทันตแพทย์ให้เกียรติยกย่องนับถือในฐานะบิดาทางทันตแพทย์แผนปัจจุบัน อย่างไม่รู้ลืม

เอกสารอ้างอิง

Pierre Fauchard : Dental Radiography and Photography. Volume 34: Number 4, 1961.